STRUCTURI SINONIMICE BINARE ŞI TERNARE ÎN CRONICILE MUNTENESTI DIN SECOLUL AL XVIII – LEA

Aida Todi
Universitatea *Ovidius* Constanța

Structures synonymiques binaires et ternaires dans les chroniques valaques du XVIIIe siècle (Résumé)

La coordination des synonymes existe dans plusieurs langues européennes, notamment dans les langues romanes. Le procédé rhétorique traditionnel qui consiste à juxtaposer deux ou trois synonymes caractérise le latin tardif et quelques écrits du Moyen Âge. Dans les chroniques valaques et moldaves, ce phénomène est fréquent. Notre article se propose de démontrer que, pendant le XVIIe et le XVIIIe siècle, ce procédé s'inscrit dans un certain manièrisme de l'époque.

0. Coordonarea a doi sau, mai rar, a trei termeni sinonimi reprezintă una dintre particularitățile sintactice pregnante ale cronicilor moldovenești şi muntenești. Procedeul a atras atenția specialiştilor, care îl semnalează în opera lui Dimitrie Cantemir (Brâncuş, 1973, 83-88; Stela Toma, 1974, 288-298; Niculescu, 1980, 99-104); amplificări şi nuanțări ale conceptelor prin juxtapuneri sinonimice de tipul „dragostea pe toate **învinge** şi **biruieşte"**, "semne de **mirare** şi de **minunare** unul către altul arată" (Niculescu, 1980, p. 9), sau „nu **era**, nici **să afla** dihanie carea ... de **virtutea** şi **puterea** învățăturii aceştiia cu mare **frică**, cu neîncetat **tremur** şi cu nespusă **groază** să nu se clătească", "cu **nepotolită** şi **nestinsă** de foc pară"(Brâncuş, 1973, p. 85), excerptate din scrierile acestui cărturar, au fost înregistrate şi în alte texte românești din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea (Grigore Ureche, Miron Costin) (Niculescu, 1980, p. 103-104).

Referindu-se la secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, Gr. Brâncuş arăta că „fenomenul repetiției prin sinonim, foarte frecvent în limba cărților epocii şi mai târziu, se justifică stilistic prin nevoia unei clarificări maxime a semanticii enunțului" (Brâncuş, 1973, p. 85).

Construcțiile de tipul celor enumerate mai sus, în care sinonimele sunt utilizate în perechi, au fost numite de Al. Niculescu „structuri sinonime binare" (Niculescu, 1980, p. 99) sau „binoame sinonimice"(ibidem, p. 101), iar stilul

ISSN – 12223 – 7248 © Ovidius University Press

BDD-A3614 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)

rezultat din reluări sinonimice bimembre ar reprezenta un **stil binominal**, termen preluat de la J. Marouzeau, care descoperea acest procedeu în texte din latina târzie (Marouzeau, 1946).

Alăturarea sinonimelor în perechi constituie o trăsătură stilistică întâlnită şi în vorbirea populară, cu rol expresiv, nu numai în limba română, ci şi în celelalte limbi, mai ales în limbile romanice (Malkiel, 1959). Grupările fixe din limba română **viu** şi **nevătămat**; în **carne** şi **oase**; **vai** şi **amar**; **mare** şi **tare** sau cele din în franceză **sain** et **sauf**, **bel** et **bien** sunt construite după acelaşi model. Astfel de structuri au fost înregistrate şi în texte nonliterare din latina târzie, cu precădere în stilul juridic-administrativ, de către R. Politzer (1961), care precizează că „frazeologia juridică a latinei (şi poate a multor alte limbi) foloseşte perechi sau serii de sinonime sau expresii apropiate de sinonime" (ibidem, p. 485) şi dă ca exemple: **iniuria** aut **molestia** facere, **lesionem** et **damnum**, **firma** et **stabilis**, **cupio** et **iubeo**, **donamus** et **conferimus**, **consors** et **socius**, **havere**, **tenere** et **possedire**; **teneas**, **possedas**, **guvernare** et **regere**, **rectori** et **gubernatori**, **totum** et **ad integrum**... habeat, **possidere** et **dominari**, **confirmare** et **signare**, per **iustitiam** et **lege**, nihil... **agere** aut **causare** etc., extrase din documente legislative din secolele al VII-lea şi al VIII-lea (ibidem, p. 485-486). Notând că jargonul juridic utilizează asemenea binominale şi în engleză („**peacefully** and **quietly, have** and **hold** said premises") şi că stilul binominal juridic al limbilor europene nu s-a dezvoltat independent, ci este probabil o moştenire a fenomenului latinesc (dar că natura legislativă a acestor documente nu explică în întregime procedeul stilistic), R. Politzer formulează concluzia că „repetiția sinonimică este caracteristică în general latinei târzii şi perioadei timpurii a limbilor romanice" (în engleză **Romance**)(ibidem, p. 486-487). Acest procedeu retoric tradițional nu afectează numai limbile romanice propriu-zise (**Latin-Romance**), ci şi pe cele germanice, influențate de latină (**Germanic-Romance**)(ibidem, p. 487). Asemenea structuri sinonimice au fost înregistrate însă şi în textele medievale literare (S. Pellegrini studiază problema repetiției sinonimice în **Cântecul lui Roland**)(Pellegrini, 1957), prezența procedeului în discuție în textele literare şi neliterare atrăgând atenția şi altor specialişti (Elwert, 1954; Marroni, 1954; Roselli, 1954; Pizzorusso, 1957). Fără a infirma sursa latină a acestui procedeu, menționăm că repetarea sinonimică este întâlnită sporadic şi în vechile texte româneşti religioase, care au la bază un original slav (Olteanu, 1962, p. 21).

1. În ceea ce priveşte structura şi frecvența juxtapunerilor sinonimice la cronicarii munteni se pot face următoarele constatări:

BDD-A3614 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)

1.1 Uneori sinonimele se organizează în **structuri ternare** (sau de mai mulți termeni); acest tip poate fi întâlnit în toate cronicile muntenești; cele mai frecvente sunt la Radu Greceanu: „*Ceachi Laslo, ungur de fel, om* ***hiclean, înşălător*** *şi mare* ***mincinos***.” (RG, 17); *„multe ale țărâi* ***trebi***, ***păsuri*** *şi grele* ***nevoi*** *ce avea nespuse”* (RG, 81); *„pentru* ***folosul, starea*** şi ***chiverniseala*** *țării.”* (RG, 178); *„arătând multă* ***dragoste, supunere*** *şi* ***plecăciune”*** (RG, 197); *„lăsând ... iubitului ei soț ... necovârşită* ***mâhnire, jale*** *şi fără dă măsură* ***întristăciune****.”* (RG, 199); *„ştiind* ***păsul, greul*** *şi nesuferita* ***nevoie****...”* (RG, 200); *„poate fitecine să socotească în câtă* ***grijă, întristare*** *şi* ***mâhnire*** *(...) au întrat.”* (RG, 202); *„om foarte* ***rău, zavistnec şi turburătoriu*** *asemine.”* (RG, 234).

Le întâlnim mai rar la Constantin Cantacuzino: *„****milostiv*** *împărat şi către creştini* ***blând*** *şi* ***făcătoriu de bine****.”* (CC, 26); *„astăzi acel neam atâta iaste* ***de scăzut***, ***de supus, de hulit*** *şi* ***de ocărât***, *şi* ***de mujic***, *cât..”*(CC, 40); *„şi-l ruga* ***să nu****-i* ***calce***, ***să nu****-i* ***strice*** *şi* ***să nu****-i* ***piarză***.” (CC, 62), la Radu Popescu: *„****vaiete*** *şi* ***țipete, plânsuri,*** *dăspărțiri unul dă altul...”* (RP, 251) şi în Anonimul Brâncovenesc: *„de-i* ***veți bate*** *şi-i* ***veți birui*** *pre vrăjmaşi, şi-i* ***veți goni*** *departe de vecinătatea noastră.”* (AB, 287); *„însă cu mare* ***grije*** *şi* ***fricâ*** *şi* ***întristăciune***.” (AB, 319).

1.2 Se organizează în astfel de perechi (sau grupuri de câte trei) sinonime ***clase lexico-gramaticale diverse***; astfel, cuvintele antrenate în relația de sinonimie pot fi:

- **substantive**: *„ne-au rămas şi aici nişte* ***spuneri*** *şi nişte* ***poveşti***.” (CC, 6); *„nici o* ***povățuitură****, nici un* ***ajutor****, nici nici o* ***luminare*** *avem de la pământenii noştri.”* (CC, 7); *„****viața*** *şi* ***traiul*** *şi învățăturile tale noi nu le putem răbda.”* (LC, 88); *„pre câți* ***mişăi*** *a miluit şi* ***săraci****.”* (LC, 91); *„carele au fost* ***peirea*** *şi* ***stricăciunea*** *împărăției*.” (RP, 230); *„mare* ***jale*** *şi* ***plângere*** *era într-înşii.”* (RP, 304); *„spre* ***ocrotirea*** şi ***folosul*** *ticăloasii țări socotind.”* (RG, 13); *„multe* ***zăticniri*** *şi* ***piedici*** *acolo li s-au pusu.”* (RG, 13); *„n-ați vrut să păziți* ***tocmealele*** *şi* ***legăturile*** *cum zic la noi, la nemți, parola.”* (AB, 286); *„au avut* ***odihnă*** *şi* ***pace*** *în scaun.”* (AB, 293).

- **adjective**: *„atâta iaste de* ***netocmit*** *de* ***încurcat*** *şi de scurt.”* (CC, 5); *„****ticăloasă*** *şi* ***jalnică*** *iaste.”* (CC, 8); *„slobozi izvoară de învățătură* ***limpede*** *şi* ***necurmată****.”* (LC, 86); *„nişte cuvinte* ***nebune*** şi ***turburate*** *ca acestea.”* (LC, 88); *„de v-am învățat ceva* ***rău*** *şi* ***făr' de lege****.”* (LC, 89);*”acei* ***răi*** *şi* ***cruzi*** *boiari.”* (RP, 288); *„s-au arătat* ***bun***, ***blând***, ***milostiv***.” (RP, 292); *„Ceachi Laslo (...) om* ***hiclean***, ***înşălător*** *şi mare* ***mincinos****.”* (RG, 17); *„faptele lor cele*

BDD-A3614 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)

***spurcate** şi **păgâne**.”* (RG, 59); *„viind oştile turceşti **grele** şi **multe**.”* (AB, 306); *„fiind **blând** şi **răbduliu**.*” (AB, 316)

- **verbe** (la moduri predicative sau nepredicative): *„**au pomenit** şi **au scris** de adevărul fiinţelor.”* (CC, 3); *„pricină de **a cerca** şi **a iscodi** adevărul alţii au dat.”* (CC, 4); *„Nu **grăiesc** aici, nici **zic** de marele Moisi...”* (CC, 4); *„acei mănăstiri i **să închină şi i să afieroseşte**.*” (CC, 7); *„**să crească** şi **să să înalţe** în toate faptele cele bune.”* (LC, 89); *„cei ce dorea câştigară şi dobândiră pe cel jeluit.”* (LC, 90); *„foarte **căuta, miluia, grijiia** pe Nifon patriiarhul.”* (RP, 266); *„ţara **arzând şi prădând**”* (RP, 289); *„numai printr-înşii trebile **a să desluşi** şi **dăzvoalbe**.”* (RG, 13); *„altele mai de demult în inima lui **hrănind** şi **socotind**.*” (RG, 17); ***să arate** şi să **dovedească** dragostea şi prieteşugul.”* (RG, 141); *„**să zică** şi **să mărturisească**.*” (AB, 303); *„foarte **s-au mânieat** şi **s-au întristat** de oamenii aceia.”* (AB, 319).

- **adverbe (locuţiuni adverbiale)**: *„foarte **greu** şi **rău** (...) le-au stricat.”* (CC, 13); *„cum pot **de frumos** şi **de tocmit** a otcârmui şi a purta orice stăpânire ce ar avea în mână.”* (CC, 42); *„el **foarte** să îngrijă **tare**.* (LC, 133); *„lucrurile **cu socoteală** şi cumsăcade spuindu-le.”* (RG, 30); *„**în ce chip** şi **cum** au fost.”* (RG, 180); *„era **foarte greu** şi **peste putinţă** aşa dăgrab atâta sumă dă pungi din ţeară a să da.”* (RG, 223); *„**aşa** şi **într-acestaşi chip** au mers domnul.”* (AB, 315); *„nemţii [...] **tirăneşte, păgâneşte**, făr’ nici o milă (...) muierile şi copiii lor îi omorâea.”* (AB, 329).

Cel mai frecvent sunt antrenate în această relaţie de sinonimie substantivele şi verbele; într-o măsură mai mică, adjectivele, iar la adverbe se constată de obicei corelarea a două locuţiuni adverbiale (formate din prepoziţie + substantiv) sau a unui adverb cu o locuţiune adverbială.

Sinonime coordonate de tipul celor menţionate mai sus se întâlnesc şi astăzi; unele fac parte din stilul popular, vorbit: **mare** şi **tare**, **viu** şi **nevătămat**, **vai** şi **amar**, în **carne** şi **oase** etc.; altele aparţin registrului literar, elaborat; chiar dacă adesea sunt catalogate, de norma actuală, ca fiind pleonasme, ele au o justificare oarecum similară celei care a stat la baza grupărilor sinonime din cronicile secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea; este vorba despre structuri sinonimice ca: **firesc** şi **natural** (sau **normal** şi **firesc**)**, rodnic** şi **fructuos**, (a face) **cinstea** şi **onoarea,** cu **stimă** şi **respect** etc.

1.3 în ceea ce priveşte **etimologia** celor două (mai rar, trei sau mai multe) sinonime coordonate, este de reţinut situaţia - mai rară - în care primul sau al doilea sinonim este un neologism pentru epoca respectivă, având rolul de a-l explica pe acesta; astfel de sinonime apar la Radu Greceanu: *„nemţii nu*

BDD-A3614 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)

urma după ale lor ***fandasii*** *şi* ***păreri nebuneşti****.”* (RG, 27); *„le-au adus cu* ***cinste*** *şi mare* ***pompă****.”* (RG, 66); *„mai mult pentru* ***țară*** *şi* ***patrie****.”* (RG, 183); *„vrăjmaş şi împotrivnec lucru, foarte neplăcut şi lui Dumnezeu şi oamenilor, ci foarte* ***statheros*** *şi* ***nemişcat*** *stând.”* (RG, 184); *„împreună cu el au trimis sol* ***mare*** *şi* ***plenipotențial*** *pre Petre Şafirov.”* (RG, 186); *„aflat-au alt* ***mijloc*** *şi* ***organ*** *pre carele acea vrăjmăşească voie a-şi împlini.”* (RG, 234) şi la Constantin Cantacuzino: *„****orânduielile*** *şi* ***dogmele*** *bisericii sfinte.”* (CC, 43); *„de* ***tirănia*** *şi de* ***hlăpiia*** *unor neharnici.”* (CC, 44); *„****crud*** *şi* ***tiranic*** *lucru iaste.”* (CC, 47); *„****rele*** *stăpâniri şi* ***crude*** *şi* ***tirane****.”* (CC, 64); *„romana* ***monarhie*** *şi* ***putere***.” (CC, 12).

În cele mai multe cazuri, însă, abordarea etimologică a sinonimelor în discuție devine interesantă mai ales din perspectiva cititorului actual, care descoperă, în aceste perechi, *cuvinte sau sensuri astăzi dispărute sau cu circulație restrânsă, dar curente în epocă: „****cu greu*** *şi* ***cu nămar*** *iaste a da, zic, începătură...”* (CC, 4); *„făr’ de nici o* ***orânduială*** *sau* ***tocmeală***.” (CC, 6); *„sînt de un* ***neam*** *şi un* ***rod*** *cu ceştea.”* (CC, 24); *„puind* ***capete*** *şi* ***otcârmuitori*** *romani toatei Dachii.”* (CC, 24); „(cetatea) *cu* ***silă*** *şi cu* ***biruință*** *o au luat.”* (CC, 27); *„****săraci*** *şi* ***becisnici*** *au fost rămas şi aceia.”* (CC, 32); *„nu zic grecească în această cum grăiesc ei acum, de o* ***au stricat*** *şi o* ***au grozăvit*** *foarte.”* (CC, 41); *„întorce-ți* ***mila*** *şi* ***milosârdia*** *ta către dânsul.”* (CC, 43); *„****povestesc*** *şi* ***băsnuiesc*** *între ei.”* (CC, 46); *„am văzut şi am cetit de* ***pogorârea*** *şi* ***ijderenia****, adecăte cum ar fi fost dintr-acei* ***tâlhari*** *şi* ***furi*** *ce au fost adus Laslău-craiu.”* (CC, 49); *„****certe*** *şi* ***vrăjbi*** *(...) i-****au surpat*** *şi i-****au răsipit****.”* (CC, 67); *„grăia-le de* ***pravilă*** *şi de* ***lege***.” (LC, 86); *„****tocmise*** *şi* ***ijderise****.”* (LC, 97); „şi *alte* ***ciudese*** *multe şi* ***arătări*** *făcea Dumnezeu.” (*LC, 102-103)*; „făcând multă* ***pieire*** *şi* ***robiciune*** *țării.”* (LC, 152); *„foarte* ***să înălța*** *şi* ***să trufiia****.”* (LC, 1976); *„despre* ***istovul*** *şi* ***contenirea*** *ei era acestea toate.”* (RG, 23); *„toate* ***scârbite*** *şi* ***întristarea*** *trecutelor primejdii spre bucurie le-au întorsu.”* (RG, 31); *„cu* ***cinstitul*** *şi* ***blagovodnecul*** *unchiul mării-sale.”* (RG, 65); *„priimire cu* ***cinste*** *şi cu* ***pompe*** *mari făcându-li-să.”* (RG, 65); *„cu* ***frumoase*** *cuvinte şi* ***căzute****, pre sol înapoi l-au trimis.”* (RG, 114) *„alte lucruri* ***necăzute şi necuviincioase”*** (RG, 184); *„să fie peirea* ***patriei*** *şi* ***norodului****.”* (AB, 284); *„au fost om* ***prost*** *şi* ***neînvățat****.”* (AB, 335).

1.4 Structurile sinonimice binare discutate prezintă un grad mai înalt de elaborare în croncile lui Constantin Cantacuzino şi Radu Greceanu; frecvența lor la cronicarii amintiți este mult mai mare decât în celalte cronici muntenești studiate, iar uneori sinonimia antrenează **construcții mai ample** (locuțiuni,

BDD-A3614 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)

sintagme) sau se stabileşte între propoziţii (sau între un cuvânt şi o locuţiune / sintagmă / propoziţie). Citǎm câteva astfel de exemple excerpate din cronica lui Constantin Cantacuzino: *„au lăsat toate de* ***s-au surpat în prăpastiia uitării*** *şi* ***în întunerecul de veci au rămas***.” (CC, 6); *„pe lăcuitorii ei* ***rău îi defaimă*** *şi* ***multe hule le găsesc****."* (CC, 8); *"nici îi uita ca* ***în lungă odihnă*** *şi* ***în lină pace*** *să să afle."* (CC, 13); *"****cu mare greime de oşti şi cu nespuse puteri*** *s-au sculat a oşti."*(CC, 14); *"câte şi câte* ***războaie grele*** *şi* ***bătăi sângeroase*** *făcuse între dânşii."* (CC, 14); *"****să nu să afle*** *şi* ***la iveală să nu iasă****."* (CC, 20); *"****sculându-se*** *şi* ***rădicând cap****."* (CC, 26); *"pre cei buni* ***să lăudăm*** *şi* ***bine să cuvântăm****, pre cei răi şi cruzi* ***să ocărâm*** *şi* ***rău să****-i* ***pomenim****."* (CC, 28); *"****cunoscuţi fură*** *şi* ***la lumină*** *venirǎ."* (CC, 31); *"nu fără* ***multă*** *şi* ***nespusă vărsare de sânge*** *şi* ***omorâri*** *necrezute..."* (CC, 65); *"nici romanilor acea bătaie (...)* ***nesângeroasă*** *şi* ***fără de mare pagubă*** *n-au fost."* (CC, 77). Aceste exemple sunt numeroase şi în cronica lui Radu Greceanu: *"cu* ***minciuni*** *şi cu* ***nădejdi deşarte*** *purtându-l."* (RG, 18); *"****foarte cu greu*** *şi* ***peste toată putinţa*** *fu."* (RG, 19); *"ceririle lor era ...* ***cu greutate mare nesuferită*** *şi* ***peste toată*** *putinţa."* (RG, 22); *"multe* ***stricăciuni*** *şi* ***lucruri făr' de cale*** *au făcut."* (RG, 24); *"om* ***rău*** *şi* ***fără frica lui Dumnezeu***." (RG, 58); *"****cu mare greu*** *şi* ***cu multu păs*** *era ţărâi."* (RG, 96); *"aflându-se turcii întru* ***mare groază*** *şi* ***temere nu puţină***." (RG, 178); *"iaste* ***fără de cale*** *şi* ***fără de cuviinţă****."* (RG, 184); *"voia cea dă sus a* ***sfântului cerescu*** *şi* ***vecinic împărat****."* (RG, 184); *"cu mare* ***întristare*** *şi* ***dă inemă zdrobire*** *(...) au trecut."* (RG, 186-187); *"vor petrece* ***cu linişte*** *şi* ***fără de grijă****."* (RG, 197); *"avea* ***mare râvnă*** *şi* ***fierbinte dragoste****."* (RG, 209); *"****cu dârză inimă*** *şi* ***cu mare megalopsihie***." (RG, 216); *"nu era* ***puţin greu*** *şi* ***uşoară povară*** *a să plini atâtea porunci dăodată."* (RG, 221); *"în cât* ***necaz*** *şi* ***zdrobire a inimii*** *şi domnul şi toată boierimea să afla."* (RG, 230).

Într-o măsură mai mică, sinonimia respectivă apare şi în alte cronici; am mai întâlnit-o în Letopiseţul Cantacuzinesc (*"îi veni* ***gând bun şi cuget dumnezeiesc***." - LC, 100; *"el să temu de* ***înşălăciune*** *şi de* ***pâră mincinoasă***." - LC, 128; *"cu* ***mulţime*** *de turci şi tătari* ***fără număr***." - LC, 130; *"****cu blândeţe*** *şi* ***cu cuvinte dulci*** *pre toţi îi mângâia."* - LC, 164; *"ca nişte oameni* ***răi*** *şi* ***făr' de Dumnezeu*** - LC, 165) şi în Anonimul Brâncovenesc (*"era ...* ***îndoiţi*** *şi cam* ***cu părere rea***." - AB, 279; *"****au stricat ţara*** *şi* ***multă pagubă făcu ţării*** *cu Bălăceanu."* AB, 296; *"îi* ***dete ştire*** *şi-i* ***zise****."* - AB, 309; *"****cu mare pompă*** *au întrat şi* ***cu mare mândrie****."* - AB, 309).

1.5 La unii cronicari procedeul devine în mod evident o amprentă a stilului, fapt dovedit de prezenţa unor fraze ample construite după acest model,

BDD-A3614 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)

care se constituie dintr-o aglomerare de sinonime coorodonate în ***structuri binare*** sau ***ternare*** (rareori mai ample). Acestea sunt frecvente în cronica lui Constantin Cantacuzino:

"Acelora ***ştiinţa*** *şi* ***învăţătura*** *nu era* ***firească*** *şi* ***omenească****, ci* ***peste fire*** *şi* ***dumnezeiască****,* ***luminate*** *şi* ***învăţate minţile*** *şi* ***cunoştinţele*** *lor, de duhul sfânt,* ***izvorul*** *şi* ***lumina*** *adevăratei* ***ştiinţe*** *şi* ***înţelepciuni****."* (CC, 4);

"Nu numai ***de râsul*** *altora şi* ***de ocară*** *sîntem, ci şi* ***orbi****,* ***surzi****,* ***muţi*** *sîntem* ***de lucrurile*** *şi* ***faptele*** *celor mai de demult, ce într-acest pământ* ***s-au întâmplat*** *şi* ***s-au făcut***." (CC, 5); *"****mai răi*** *şi* ***mai cruzi*** *decât fiarăle cele* ***nedumesticite*** *şi* ***mânioase****, şi decât* ***aspidele*** *şi* ***vasilicii*** *cei* ***otrăviţi*** *şi* ***veninaţi***." (CC, 19);

"Dumnezeu cel ce numai iaste singur ***vecinic*** *şi* ***neschimbat****, aşa* ***au vrut*** *şi* ***au orânduit*** *lucrurile lumeşti, ca* ***să se mute*** *şi* ***să se strămute*** *şi cele ce par oamenilor mai tari, mai înţelepte."* (CC, 40);

"nu fără ***multă*** *şi* ***nespusă vărsare de sânge*** *şi* ***omorâri*** *necrezute, nice fără de* ***dese, groaznice*** *şi* ***grele*** *războaie."* (CC, 65);

"multă seamă de ai ***s-au purtat*** *şi* ***s-au ţinut****, nici grijă lor de alte* ***domnii*** *şi* ***crăii*** *măcară era, căce multă şi puternică oaste avea (...) tot* ***tari*** *şi* ***puternici*** *era."* (CC, 68).

De asemenea, la Radu Greceanu:

"arătând în ce chip ***gândul*** *şi* ***pornirea*** *nemţilor era şi de cine aievea* ***îndemnaţi*** *şi* ***porniţi*** *sîntu, la mare* ***grijă*** *şi* ***întristare*** *au venit şi domnul, şi boiarii toţi care fruntea ţării* ***era*** *şi* ***să afla*** *lângă domnu, văzând silnica faptă a nemţilor ce pusese înainte, care era începătură de stingerea ţărâi, însă nu den singură* ***voie*** *şi* ***socoteala*** *nemţilor acelea veniia, ci cum mai sus s-au zis, den* ***demnarea*** *şi* ***pornirea hiclenilor*** *şi* ***vânzătorilor*** *ţării, cărora capul Bălăceanul Costandin era."* (RG, 21);

"măriia-sa şi toţi alalţi la mare ***turburare*** *şi* ***întristare*** *să afla, văzând că pridedise nemţii ţara, cu* ***povăţuirea*** *şi* ***îndemnarea hiclenilor*** *şi* ***vânzătorilor*** *de ţară."* (RG, 25);

"ştiia ***jafurile*** *şi* ***răotăţile*** *ce făcuse în ţară, ci aşa toată* ***gloata*** *lui şi* ***strânsoarea*** *lui precum au fostu* ***hoţească*** *şi* ***tâlhărească***." (RG, 75);

*"****făcut-au socoteală şi s-au sfătuit*** *cu toată boierimea pentru* ***dăjdiile*** *şi* ***nevoile*** *ţării,* ***cum*** *şi* ***în ce fel*** *s-ar putea afla mijloc..."* (RG, 112);

"voi să pomenescu de ***minunata*** *şi* ***preafrumoasa*** *târnosanie care s-au făcut la* ***sfânta*** *şi* ***dumnezeiasca*** *mănăstire a lui Sfeti Gheorghie, de* ***preaslăvitul*** *şi* ***înălţatul*** *domnu Io Costandin Brâncoveanu."* (RG, 151); *"****neiubitoriul***

BDD-A3614 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)

neamului omenescu, semănătoriul de zizanii, ***începătoriul*** *zavistii şi însuşi* ***zavistnecul*** *şi* ***ficleanul*** *diavol, care pururea* ***binele*** *şi* ***folosul*** *îl zavistuiaşte, nu au lipsit nicidecum, nici lipseşte lucrurile* ***a nu*** *le* ***turbura*** *şi* ***a*** *le* ***nelinişti****. Şi când în bună* ***odihnă*** *şi* ***linişte stau*** *şi* ***să află a nu le mişca*** *şi* ***strămuta*** *(...) cu multă* ***perire*** *şi* ***moarte*** *în dobitoace, aflat-au un* ***mod*** *şi* ***organ*** *ca acela pren carele* ***a*** *o* ***turbura*** *şi* ***în grele bănuieli despre stăpânitori a o băga*** *(...)* ***a*** *le* ***strămuta*** *şi* ***a*** *le* ***strica****, aflat-au, zic,* ***organ*** *şi* ***vas*** *priimitoriu de zavistie pre Toma Cantacuzino."* (RG, 179).

"ca să fie ***dă a direge*** *şi dă* ***a îndirepta*** *drumurile pă unde* ***tini*** *şi* ***noroaie*** *s-ar întâmpla, care poruncă* ***grea*** *şi* ***peste putință*** *fiind (...), mai vârtos pentru marea* ***grabă*** *şi* ***pripă*** *ce era, nu în puțină* ***mâhnire****,* ***grijă*** *şi multă* ***inimă*** *rea, domnul şi toată boierimea să afla."* (RG, 190).

Fără să aibă aceeaşi pondere, procedeul poate fi semnalat şi la alți cronicari; la aceştia structurile sinonimice binare şi ternare apar mai rar şi nu se organizează în fraze atât de ample; în cele ce urmează indicăm câteva exemple din celelalte cronici, cu mențiunea că ele sunt izolate: Radu Popescu (*"au început* ***a****-şi* ***tocmi*** *şi* ***a****-şi* ***îndrepta*** *țara* ***cu județe, cu judecători, cu boierii***." - RP, 228); în Letopisețul Cantacuzinesc (*"grăia-le* ***de pravilă*** *şi* ***de lege****,* ***de tocmirea bisericii*** *şi* ***de dumnezeieştile slujbe*** *de domnie şi* ***de boierii****, şi* ***de mănăstiri*** *şi* ***de biserici*** *şi de alte rânduri de toate."* - LC, 86); şi în Anonimul Brâncovenesc *("scriind cărți (...)* ***de frăție*** *şi* ***de prieteşug****, multă* ***obidă*** *şi* ***inimă rea*** *avu şi* ***norodul*** *ce era în pământul acesta, nici o* ***laudă****, nici o* ***cinste*** *n-ar fi fost."* - AB, 284).

Exemplele date mai sus ilustrează acel **stil binominal** rezultat din reluări sinonimice bimembre, pe care J. Marouzeau îl semnala în unele texte din latina târzie şi care a fost înregistrat de mai mulți cercetători în opera lui Dimitrie Cantemir; Al. Niculescu aminteşte că procedeul apare şi în alte scrieri româneşti din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea şi excerptează câteva exemple de la Grigore Ureche (**Predoslovia** la **Letopisețul Țării Moldovei**) şi Miron Costin (**Predoslovie sau voroava către cititori**) (Niculescu, 1980, p. 103-104), precizând că ambii cronicari "se resimt, în stilul lor, de modelele retorice ale frazei latineşti deprinse în colegiile iezuite, de la Bar şi de la Lwow."(ibidem, p. 104) . Nici unul dintre cercetători nu a semnalat însă prezența acestor structuri la cronicarii munteni. La Constantin Cantacuzino şi Radu Greceanu acestea au putut fi influențate, evident, de latină (sintaxa acestor cronicari prezintă şi alte elemente de aceeaşi factură: o anumită topică, dislocări sintactice etc.); la ceilalți cronicari, chiar dacă şi ei cunoşteau latina,

BDD-A3614 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)

credem că este vorba, mai degrabă, despre un manierism al epocii, despre imitarea, uneori timidă, a unor astfel de modele, inspirate poate chiar de stilul celorlalte cronici româneşti.

BIBLIOGRAFIE

a. Surse primare

AB: *Istoria Țării Rumîneşti de la octombrie 1688 pînă la martie 1717 (Cronica anonimă despre Brîncoveanu* sau *Anonimul Brîncovenesc)* în *Cronicari munteni*, II, ed. Mihail Gregorian, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1961, p. 273-352.
CC: Cantacuzino, Constantin, *Istoria Țării Rumîneşti*, în *Cronicari munteni*, I, ed. Mihail Gregorian, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1961, p. 3-79.
LC: *Istoria Țării Rumîneşti de cînd au descălecat pravoslavnicii creştini (Letopiseţul Cantacuzinesc* sau *Anonimul Cantacuzinesc*), în *Cronicari munteni*, I, ed. Mihail Gregorian, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1961, p. 83-224.
RG: Greceanu, Radu, *Viaţa lui Constantin Brîncoveanu*, în *Cronicari munteni*, II, ed. Mihail Gregorian, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1961, p. 5-272.
RP: Popescu, Radu, *Istoriile domnilor Țărîi Rumîneşti*, în *Cronicari munteni*, I, ed. Mihail Gregorian, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1961, p. 227-577.

b. Surse secundare

Brâncuş, Grigore, 1972, *Observaţii asupra structurii frazei în "Istoria ieroglifică"*, în AUB (LLR), XXII/1972, nr.2, pp. 83-88.
Elwert, W. T., 1954, *La dittologia sinonimica nella poesia romanza delle origini et nella scuola poetica siciliana*, in Bolletino del Centro di studi filologici linguistici siciliani, 2/1954, pp. 157-171.
Malkiel, Yakov, 1959, *Studies in Irreversible Binomials*, in Lingua, VIII/1959, nr.2, pp. 113-160.
Marouzeau, Jules, 1946, *Traité de stylistique latine*, Paris, 1946.
Marroni, Giovanni, 1954, *Annominazioni et iterazioni sinonimiche in Juan Manuel*, in Studi mediolatini e volgari, 2-1954, pp. 57-70.
Niculescu, Alexandru, 1980, *Structuri sinonimice binare în stilul lui Dimitrie Cantemir*, în Între filologie şi poetică, Bucureşti, 1980, pp. 99-104.
Olteanu, Pandele, 1962, *Contribuţii la studiul elementelor slave din cele mai vechi texte româneşti*, Bucureşti, 1962.
Silvio Pellegrini, 1957, *Iterazioni sinonimiche nella Canzone di Rolando*, in Studi mediolatini e volgari, 1/1957, pp. 155-167.
Pizzorusso, V. P., 1957, *Iterationi sinonimica in testi prosaistici mediolatini*, in Studi mediolatini e volgari, 1957, pp. 51-73.
Politzer, Robert L., 1961, *Synonymic Repetition in Late Latin and Romance*, in Language, XXX, 34, No. 4, 1961, 484-487.

BDD-A3614 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)

Roselli, Ferdinando, 1954, *Iterazioni sinonimiche in Tirso de Molina*, in Studi mediolatini e volgari, 2-1954, pp. 239-250.
Toma Stela, 1974, *Über der Wortschatz in Cantemir Roman* "*Istoria ieroglifică*", in Dacoromania, Freiburg/Munchen, nr. 2/1974, pp. 288-298.

BDD-A3614 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)